PODKARPACKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW

STAROSTWO POWIATOWE
w DĘBICY
39-200 Dębica, ul. Parkowa 28
-6-

l. dz. Rz-IRN.5152.212.2017.MP

Rzeszów, 11.12.2017 r.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
z siedzibą w Przemyślu
Delegatura w Rzeszowie
35-064 Rzeszów, ul. Mickiewicza 7
tel./fax 17 853-04-61, 17 853-04-62
NIP: 795-20-73-175

Mgr inż. arch. Anna Jando – Roztoczyńska
ul. Puszkina 24 a
39-200 Dębica

W nawiązaniu do koncepcji projektowej dot. zagospodarowania przestrzeni publicznej obszaru Rynku w Brzostku, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyślu - Delegatura w Rzeszowie przekazuje Opinię opracowaną przez Narodowy Instytut Dziedzictwa OT w Rzeszowie, celem wykorzystania zawartych w niej wniosków podczas opracowywania dokumentacji projektowej.

zał. kserokopia Opinii

Z upoważnienia
Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
Bartosz [illegible]
Zastępca Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Do wiadomości:

1. a/a
   Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyślu - Delegatura w Rzeszowie, ul. Mickiewicza 7, 35-064 Rzeszów

Rzeszów; dn. 07.08.2017 r.

OPINIA NARODOWEGO INSTYTUTU DZIEDZICTWA OT W RZESZOWIE DOTYCZĄCA ZAGOSPODAROWANIA PŁYTY RYNKU W BRZOSTKU

Opracowanie zawiera:

1. Podstawa wydania opinii
2. Przedmiot opinii
3. Materiały służące wydaniu opinii
4. Uwarunkowania prawne
5. Dane ogólne dotyczące placu i jego zagospodarowania
6. Dane historyczne
7. Proponowany przez inwestora zakres prac
8. Analiza i uwagi do projektu koncepcyjnego
9. Wnioski
10. Konkluzja
11. Załączniki

1. Podstawa wydania opinii

Podstawą opracowania jest prośba Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatury w Rzeszowie zawarta w piśmie l.dz. Rz-IRN.5152.212.2017.MP z dnia 28.06.2017 roku.

2. Przedmiot opinii

Przedmiotem opracowania jest opinia dotycząca możliwości realizacji prac planowanych w obrębie części placu rynkowego w Brzostku w oparciu o „Projekt koncepcyjny Rewitalizacji Rynku w Brzostku".

3. Materiały służące wydaniu opinii

- akta sprawy
- wizja lokalna dnia 21.07.2017 r.
- decyzja o wpisie do rejestru zabytków zespołu zabytkowego miasta nr A-A-150 z dnia 11.03.1978 r.

poza szpalerami klonów podkreślającymi zabudowę pn. i zach. pierzei Rynku. Ciągi piesze i alejki wybrukowane są kostką betonową (szarą i czerwoną), ulice i parkingi wyłożone asfaltem. Całość dopełnia mała architektura w postaci studni – pompy wodnej przy pierzei pn. (zachowanej częściowo), ławek żeliwno-drewnianych, metalowych koszy na śmieci, lamp na betonowych słupach wzdłuż ulic i metalowych w obrębie zieleńca, masztów na flagi. Ponadto przy drodze tranzytowej występują po obydwu jej stronach nowe przystanki autobusowe, a w pobliżu budka telefoniczna.

6. Dane historyczne

Plac rynkowy wytyczony został wraz z lokacją miasta w 1367 r. w miejscu istniejącej już osady targowej, wzmiankowanej już w l. 1123-25 jako własność benedyktynów w Tyńcu, dobrze prosperującej z uwagi na położenie na trakcie węgierskim. Prawdopodobnie jego wydłużony kształt wiązał się z adaptacją przedlokacyjnej osady widlicowej, której punktem centralnym było połączenie dróg wiodących z Pilzna, Frysztaku i Jasła. Należy zauważyć, że trakt zw. węgierskim przebiegał wówczas nieco inaczej niż obecna droga tranzytowa, a mianowicie z narożnika pn.-zach. placu (ob. ul. Targowa), nieco na skos przez Rynek i dalej przy kościele skierowany był na pd. (ob. ul. Słoneczna). Rynek posiadał szerokość 1,5 sznura i długość 3 sznury (czyli ok. 135 x 67,5 m). Miasto otoczone było systemem obronnym wykorzystującym naturalne skarpy i spadki terenu od zach. i pn., drewniane palisady i trzy bramy na wylotach wspomnianych dróg.

Układ komunikacyjny został częściowo zmieniony w związku z budową gościńca cesarskiego z Dukli do Pilzna i jest on już czytelny na mapie Miega. Budowę traktu zrealizowano w l. 1787-88 i wiąże się ona z istotną dla przedmiotowego tematu zmianą w centrum miasta. Od mostu na potoku Słony aż do skarpy miejskiej usypano wówczas nasyp, po którym droga wspięła się w kierunku rynku i jednocześnie przecięła pierzeję pn., dalej plac rynkowy i za kościołem skręciła w prawo, co zostało uwidocznione w pełni na tzw. II zdjęciu Galicji. Na tymże zdjęciu widoczny jest również ratusz usytuowany w centrum Rynku. Wiadomo, że ratusz w Brzostku istniał w XVI w. (wzmiankowany jest w dokumencie z 1539 r., a następnie kilkakrotnie w dokumentach z 2 poł. XVII w.) Z opisu ratusza sporządzonego przez benedyktynów tynieckich w l. 20. XVIII w. wynika, że budynek był wzniesiony na przecięciu przekątnych wychodzących z narożników rynku, na planie prostokąta, nakryty był dachem gontowym i obwiedziony podcieniami wspartymi na drewnianych słupach[1]. W świetle katastru ratusz miał 18,8 x 26,6 m. Ratusz zniszczony został w czasie I wojny światowej , a następnie rozebrany. Fotografia z lat 30. XX w. obrazuje pusty niemal plac rynkowy w Brzostku otoczony niską, zwartą zabudową,

[1] Szczegółowy opis ratusza por. Stanaszek B., Brzostek – dzieje miasta w okresie staropolskim, Brzostek 2017, s. 48-49.

z kapliczką w pd. części. Po II wojnie światowej płyta placu rynkowego była dość płaska („podchodziła prosto pod drzwi domostw"), stanowiła głównie plac targowy i miejsce kultu figury św. Jana Nepomucena w kapliczce, której towarzyszyły topole. Zagospodarowanie placu nową infrastrukturą nastąpiło w latach 50 i 60. XX w. Wytyczono wówczas nowe ciągi piesze, zieleńce, plac pod pomnik ufundowany w 1952 r., zasadzono drzewa, ustawiono ławki. Pojawiły się kioski z prasą, lodami i artykułami spożywczymi. We wschodniej części rynku powstała stacja CPN. Z czasem poziom drogi przecinającej rynek stale się podnosił w wyniku prowadzonych prac (nawożenia kolejnych warstw) i po obydwu jej stronach pojawiły się dość spore spadki terenu. Ponadto urządzono przy niej przystanki autobusowe.

Obecnie Rynek po kolejnych pracach zmierzających do podniesienia standardów użytkowania i upiększania pełni rolę zieleńca (teren wypoczynku) z wydzieloną partią na kapliczkę, z częścią bardziej reprezentacyjną z pomnikiem poświęconym poległym w czasie II wojny światowej i parkingiem w pn. jego części. Należy podkreślić, że teren jest zadbany, zieleń starannie pielęgnowana. Spośród najstarszych elementów składowych poza kapliczką uwagę zwraca mechanizm pompy wodnej przy pierzei pn. Rynku.

7. Proponowany przez inwestora zakres prac

„Projekt koncepcyjny rewitalizacji płyty Rynku w Brzostku" opracowany przez P. mgr inż. arch. Annę Jando-Roztoczyńską w listopadzie 2016 r. jest przedmiotem niezbędnych uzgodnień z właściwymi organami admiracyjnymi i wyznacznikiem dla dalszych prac projektowych w ramach rewitalizacji Rynku. Zawarte w nim rozwiązania obejmują właściwie prace planowane do wykonania w części placu rynkowego, zasadniczo na działce nr ewid. 821 (w koncepcji zapewne przez omyłkę wpisano nr 822). Nie obejmuje on ciągów jezdnych, pieszych wokół placu oraz terenu Rynku po wsch. stronie drogi tranzytowej.

1. Koncepcja przewiduje zmiany w zakresie kompozycji przy zachowaniu trzech stref, a w tym:

   1.1. W I strefie z kapliczką:

   - zachowanie trawników z alejką przed kapliczką,
   - usunięcie ogrodzenia wokół kapliczki, wykonanie wokół niej bruku (kostką lub kamieniem),
   - iluminację kapliczki,
   - remont studni znajdującej się po pd. stronie kapliczki,
   - wprowadzenie ławek przy trawniku przed kapliczką.

   1.2. W II strefie (środkowej) planowanej jako plac spotkań, wspólnego świętowania i integrowania:

   - utwardzenie placu rynkowego (likwidację obecnego zagospodarowania zielenią),

- wytyczenie w powierzchni placu zarysu fundamentów ratusza („z ciemniejszych płyt granitowych"), a także „rozbicie" powszechni płyty poziomymi, równoległymi, ciemniejszymi pasami,
- wprowadzenie reflektorów w narożnikach fundamentów ratusza oraz w proponowanych pasach,
- wprowadzenie lamp nawiązujących formą do lamp gazowych wzdłuż zach. granicy strefy (pomiędzy miejscami postojowymi i klonami),
- wprowadzenie fontanny w pd. zach. części strefy z ewentualnym jej podświetleniem,
- wprowadzenie masztów na flagi na wysokości obecnego przystanku autobusowego,
- wprowadzenie wąskich pasów zieleni na granicy z trzecią strefą i ławek przed nimi,
- ujęcie strefy od wsch. i zach. schodami, z uwagi na spadek terenu.

1.3. W III strefie:
- zachowanie w części pd. trawników rozdzielonych alejką,
- wprowadzenie ławek,
- ujęcie strefy od wsch. i zach. schodami z uwagi na spadek terenu.

2. Koncepcja przewiduje zmiany w zakresie zieleni polegające na:
   - wycince drzew w najbliższym sąsiedztwie kapliczki, właściwie wszystkich drzew w strefie II i III,
   - zachowanie drzew iglastych na trawniku przed kapliczką,
   - nasadzenie nowych drzew przy granicy strefy II z III (4 szt.) oraz przy trawnikach II strefy (2 szt.) typu migdałowce lub klony kuliste,
   - wprowadzenie niskiej zieleni na trawnikach II strefy i przy przystanku autobusowym, typu różaneczniki.
3. Koncepcja przewiduje wykorzystanie ławek istniejących o charakterze historyzującym oraz wprowadzenie ławek nowych, prostopadłościennych betonowych z drewnianymi siedziskami, a także nowych spójnych z nimi donic na kwiaty.

8.Analiza i uwagi do projektu koncepcyjnego

Przed podjęciem analizy koncepcji należy zauważyć, że pierwotny plac rynkowy mimo, iż przedzielony drogą – dawnym traktem cesarskim – miał kształt wydłużonego prostokąta, którego ukształtowanie powierzchni nie było tak zróżnicowane wysokościowo jak jest obecnie. Mocno wyniesiony poziom d. traktu, ob. ul. 11 Listopada, wprowadzona nowa komunikacja – ulice wokół placu rynkowego, parkingi, ciągi piesze, trawniki – spowodowały utratę walorów średniowiecznego układu przestrzennego miasteczka lokowanego już

integralnie powiązany kompozycyjnie i widokowo z placem rynkowym, dlatego jego ekspozycja jest istotna i skłania do wycinki tego zespołu drzew, zresztą drzew iglastych, które nigdy w krajobrazie kulturowym miast tego rejonu nie występowały. W zamian proponuje się nasadzenie drzew w obrębie kapliczki – dwóch a nawet czterech drzew liściastych, które często towarzyszyły tego typu obiektom. Jednocześnie będą one źródłem cienia potrzebnego przebywającym w pobliżu w upalne dni.

Chociaż koncepcja przewiduje likwidację ogrodzenia wokół kapliczki, zgodnie z zaleceniami WKZ, wygrodzenie jej wydaje się dopuszczalne. Prawdopodobnie ogrodzenie wokół kapliczki zostało wprowadzone w k. l. 90. XIX w. podczas generalnego remontu obiektu. W tym czasie figury świętych czy kapliczki były wygradzane ozdobnymi płotami i przęsłami niekiedy zaopatrzonymi w latarenki na słupkach, dlatego aranżacja kwiatowa wokół, jaka funkcjonuje obecnie nie wpływa negatywnie na odbiór rynkowego placu i wygrodzenie kapliczki także nie budzi zastrzeżeń.

Ad. do pkt. 3.2. i 3.3. dotyczący zmian kompozycyjnych w II i III strefie z pomnikiem.

Likwidacja zieleńca w centrum placu rynkowego jest pełni zasadna. Prowadzi do przywrócenia historycznych walorów placu. Przestrzeń ta jest idealnym miejscem integracji jak zauważa autorka, przeznaczonym na lokalizację okazjonalnych straganów, sceny na koncert etc.

Słuszne jest wytyczenie w płycie zarysu fundamentów ratusza. Jego lokalizacja powinna być jednak poprzedzona badaniami archeologicznymi. Być może wykażą one wewnętrzne podziały obiektu (?), czy fragmenty godne ekspozycji - pokazania mieszkańcom i turystom. Uwarunkują one także dokładną lokalizację fontanny, która zapewne uatrakcyjni przestrzeń. Skoro jednak ma być ona miejscem zabaw i wypoczynku powinny jej towarzyszyć ławki, których w koncepcji brakuje. Za niewłaściwe uważa się użycie ciemnego granitu dla wytyczenia zarysu fundamentów ratusza, materiału obcego dla czasu powstania obiektu. Warto decyzję wyboru uściślić po badaniach, uzależnić od materiału z jakiego były rzeczywiście wybudowane fundamenty lub sam ratusz. Jeżeli relikty obiektu się zachowały wskażą słuszną odpowiedź co do wyboru materiału.

Podkreślenie reflektorami świetlnymi narożników ratusza jest dopuszczalne (mogłyby być rozmieszczone nawet gęściej). Światło jest zawsze interesującym elementem aranżacji przestrzeni nocą. Nie wydaje się jednak zasadne podkreślanie światłem, ani w ogóle wprowadzanie w nawierzchni, na całej długości strefy środkowej, równoległych ciemniejszych pasów. Kontynuują one podziały w pasie drogowym służącym do rozdzielenia miejsc parkingowych (od zach. strony). Mają one zapewne służyć „rozbiciu" nawierzchni, ale są nietrafioną próbą uatrakcyjnienia placu, ponieważ stanowią

źródło chaosu, sztuczny i nieuzasadniony podział, podkreślony dodatkowo światełkami.

Sprawą trudną do rozwiązania jest duży spadek terenu wynikający z wyniesienia głównej drogi tranzytowej przecinającej plac rynkowy. Stąd też w koncepcji dość duża liczba schodów. Należałoby zmierzać do zniwelowania spadków, ograniczenia stopni poprzez zachowanie pewnej pochyłości terenu. Wynika ona poniekąd z ukształtowania cypla, na którym zostało miasto założone. Niekonieczne jest wypłaszczanie pewnych partii, bowiem powoduje ono wydzielanie odrębnych przestrzeni, a celem powinno być scalenie płyty rynku, ujednolicenie placu w obrębie zabudowy.

Występ z przystankiem także powoduje dysonans w odbiorze przestrzeni rynkowej. Kojarzy się jednoznacznie z fundamentem po dawnej wiacie (?), powinien być przeprojektowany i zapewne zabezpieczony. Warto rozważyć także przeniesienie przystanków z placu rynkowego w inne miejsce. Sytuowanie masztów w jego bezpośrednim sąsiedztwie pełni rolę optycznego odgrodzenia, jednak w kontekście przeznaczenia środkowej części na teren rekreacyjno-wypoczynkowy, skłania do przeniesienia ich w strefę obok pomnika.

Niesłusznym wydaje się podkreślanie granicy strefy środkowej z III strefą. Wprowadzanie drzew na linii obniżenia terenu niepotrzebnie podkreśla trójpodział placu, wydzielony sztucznie i wtórnie. Tworzy rodzaj wewnętrznego skweru – miejsca z największą liczbą ławek w bezpośrednim sąsiedztwie parkingu. Dominanta w postaci drzewa (drzew?) mogłaby znaleźć się w partii najniższej strefy (łącznie z ławkami), ale w zach.-pd. części, w miejscu gdzie proponowane są niskie krzewy ozdobne. Ten narożnik także był zdominowany przez duże drzewo na pocz. XIX w. (por. fot).

Ad. dotycząca zagospodarowania zielenią.

Poza uwagami dotyczącymi drzew i nasadzeń sformułowanych powyżej zwraca się uwagę na murowane/betonowe (?), koliste wyniesienia wokół drzew, które być może miałyby pełnić rolę ławek (nie wynika z opisu). Dla zachowania charakteru placu rynkowego a nie skweru, korzystniejsze wydaje się stosowanie kraty osłonowej wokół drzew, które mniej ingerują w przestrzeń lub otoczenie ich trawą ujętą krawężnikami.

Ad. dotycząca mebli ulicznych i małej architektury.

Dla spójności projektowej znaczenie ma również decyzja związana ze stylistyką mebli ulicznych i małej architektury. W koncepcji proponowane jest ustawienie nowych lamp, które nawiązują do gazowych, znanych z fotografii z pocz. XX w., a zatem lamp historyzujących, zachowanie stylizowanych, istniejących ławek oraz wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań – dodatkowych ławek w nowoczesnej formie, betonowych z drewnianymi siedziskami

i betonowych kwietników. Do tych elementów należałoby dołączyć jeszcze kosze na śmieci, być może jakiś nośnik reklamy, tablice informacyjną potrzebną na placu rynkowym, nowe maszty, studnie historyczne i inne. Wszystkie one powinny być albo spójne albo na tyle neutralne by podkreślały ład wewnętrzny przestrzeni. Kwestie tę należy ponownie przemyśleć i rozważyć w projekcie wykonawczym, gdyż uliczne meble odgrywają dużą rolę w aranżacji przestrzeni i mają wpływ na jej odbiór.

9. Wnioski

Zasadnicze założenie projektu koncepcyjnego – likwidacja skweru jest słusznym działaniem mającym na celu przywrócenie charakteru placu rynkowego. Nie mniej jednak jego zagospodarowanie powinno wynikać ze spójnej koncepcji zagospodarowania całej przestrzeni Rynku – czyli obszaru ujętego zabudową. Dotychczas przeprowadzane prace świadczą o staraniach włodarzy miasta w podnoszeniu standardu i estetyzacji przestrzeni lecz wyraźnie potęgują one jej „rozbicie". Dlatego też projektowanie / zmiany zagospodarowania w obrębie przedmiotowego obszaru powinno następować w wyniku spojrzenia na temat przez pryzmat całego rynku i zmierzać do scalenia i ujednolicenia placu. Rewitalizacja Rynku ze średniowiecznym rodowodem powinna zmierzać także do stopniowej eliminacji ruchu kołowego. Sprawa ograniczenia ruchu na tranzytowej drodze zależy w dużej mierze od realizacji planów związanych z budową obwodnicy (wydaje się realna przy prowadzonych od pewnego czasu działaniach), ale sprawa ruchu wewnętrznego, parkingów zależy już od polityki przestrzennej samorządu.

Przed sporządzeniem projektu niezbędne jest przeprowadzenie prac archeologicznych, które są podstawą do sprecyzowania działań związanych ekspozycją lub wytyczeniem w nawierzchni fundamentów, a być może innych obiektów w płycie rynku. One też ukierunkują precyzyjną lokalizację fontanny, przy której słuszne byłoby wprowadzenie ławek. Podświetlenie fontanny, a także fundamentów ratusza stanowi pozytywny aspekt aranżacji przestrzeni. Negatywnie należy odnieść się do proponowanego granitu jako materiału do wytyczenia zarysu obiektu oraz ciemnych pasów w nawierzchni, w tej formie, w jakiej zostały one w koncepcji przedstawione (nie wyklucza się wprowadzenia podziałów w nawierzchni w innej formie).

Istotną sprawą jest zachowanie pewnej pochyłości płyty rynkowej dla zmniejszenia/ograniczenia ilości schodów ale przede wszystkim dla zachowania naturalnego ukształtowania, krajobrazu miasta założonego na wzniesieniu opadającym ku dolinie Wisłoki. Wskazane jest ujednolicenie mebli i elementów małej architektury oraz wycinka świerków sprzed kapliczki. Nowe nasadzenia drzew czy krzewów powinny wykluczać gatunki iglaste.

Dopuszcza się wygrodzenie kapliczki, zasadny jest remont/ konserwacja pompy wodnej przy kapliczce.

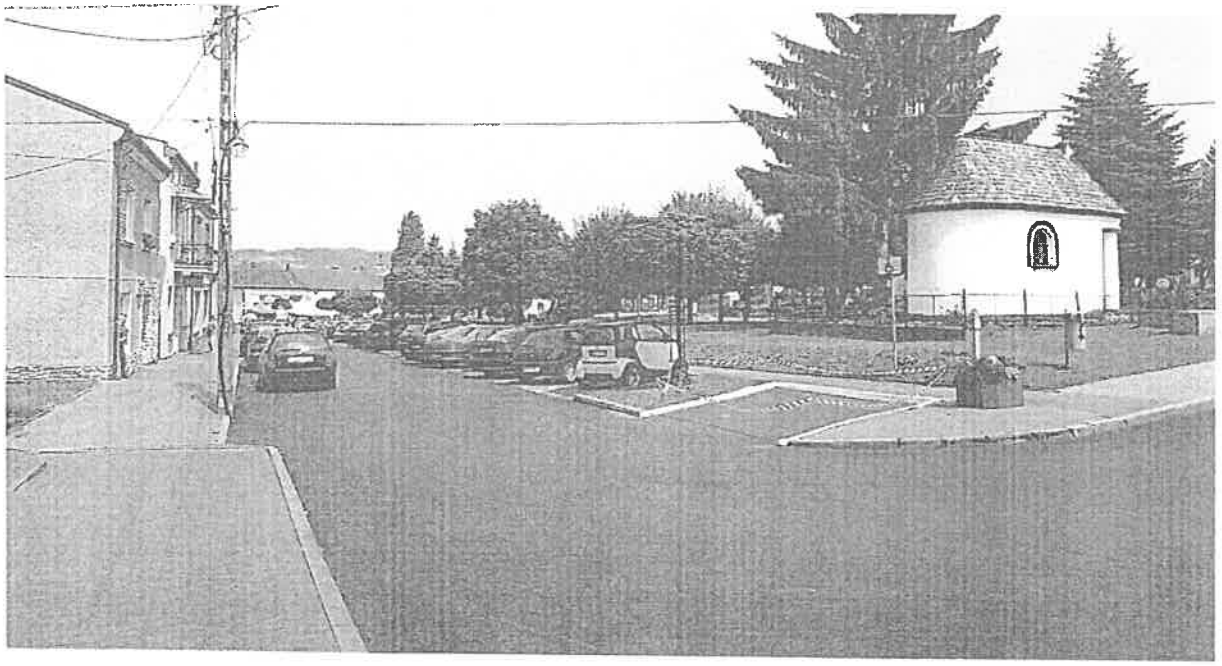
10. Konkluzja

Zaproponowane w przedstawionym do zaopiniowania projekcie koncepcyjnym rozwiązania dotyczące zagospodarowania przestrzeni rynkowej, zieleni i małej architektury są w części do zaakceptowania. Wiele z nich wymaga jednak zmian całkowitych, korekt i dalszych przemyśleń, by projekt budowlano-wykonawczy spełniał główne założenia rewitalizacji połączonej z ochroną krajobrazu kulturowego i brzosteckiego dziedzictwa.

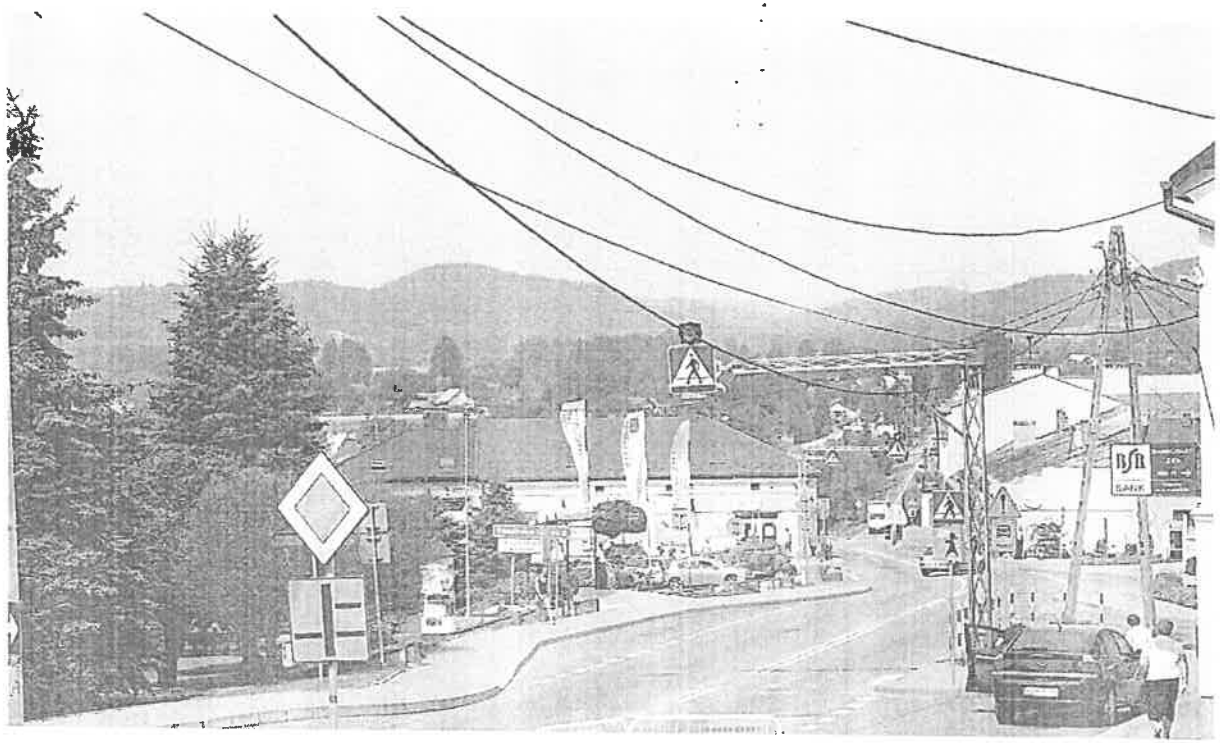
11. Załączniki

- mapy archiwalne i współczesne
- ortofotomapa; www.geoportal.gov.pl
- fotografie archiwalne
- zdjęcia lotnicze
- zdjęcia z drona
- fotografie współczesne wykonane w czasie wizji lokalnej dnia 21.07.2017 r.; autorki: B. Potera, J. Stęchły

Opracowały:
mgr Jadwiga Stęchły
mgr inż. arch. Barbara Potera

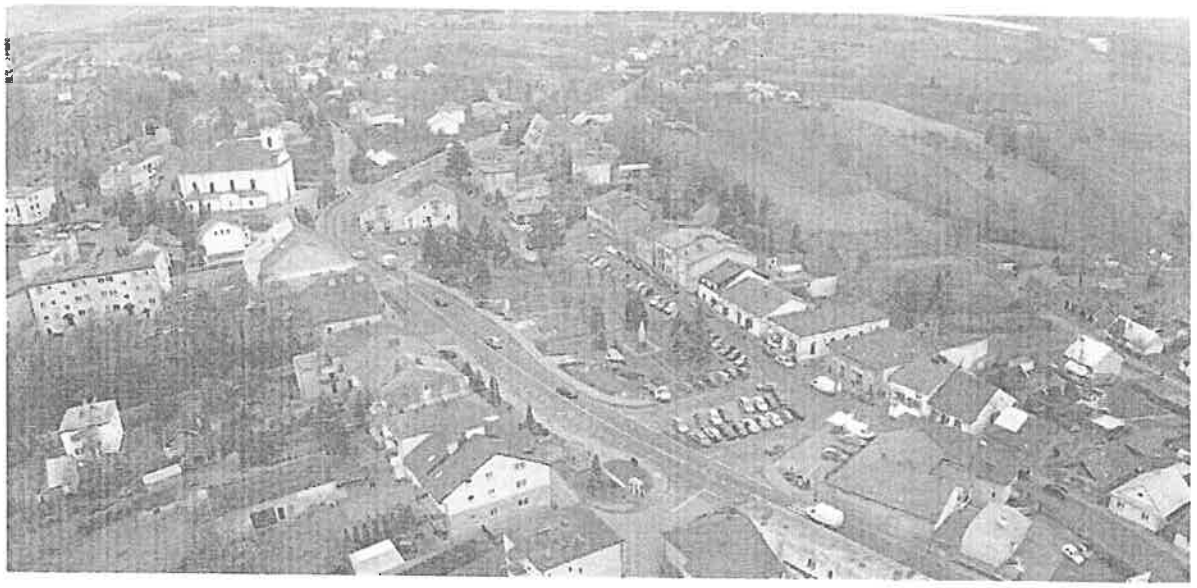
15. Widok na pl. rynkowy z pn.-zach., 2017.

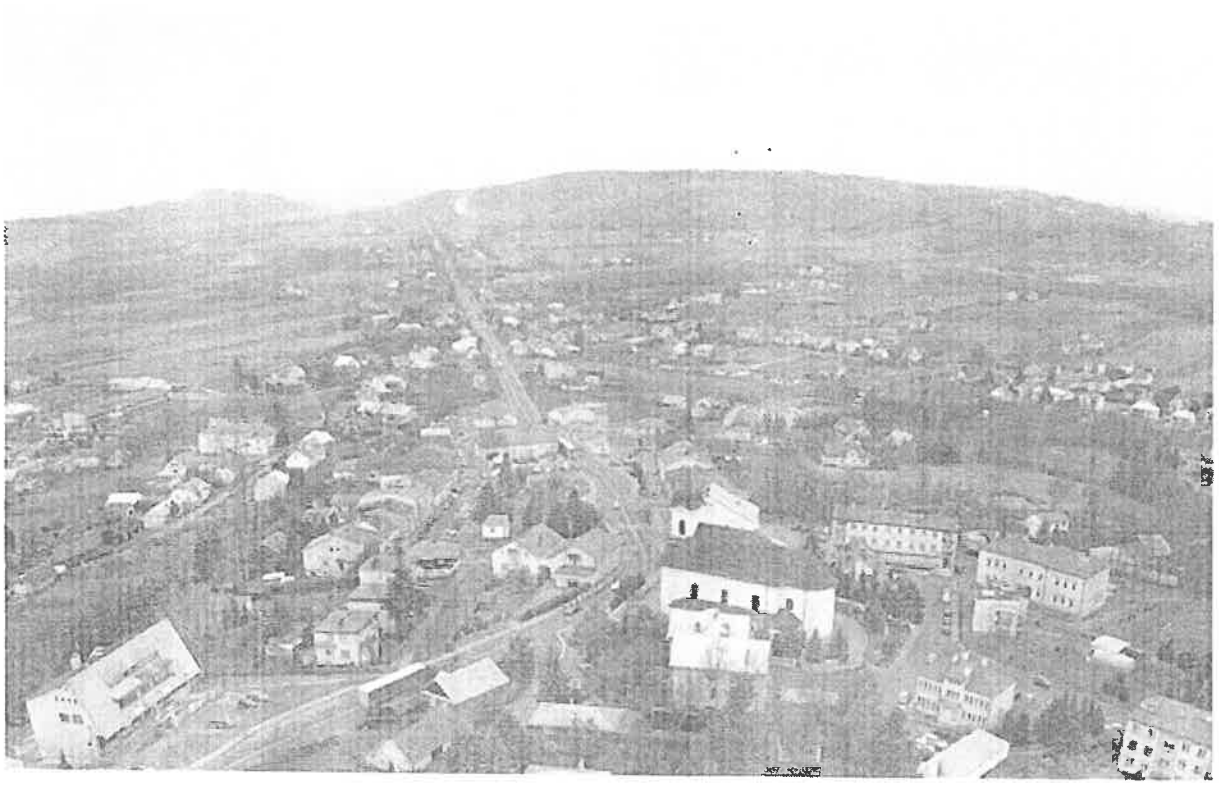

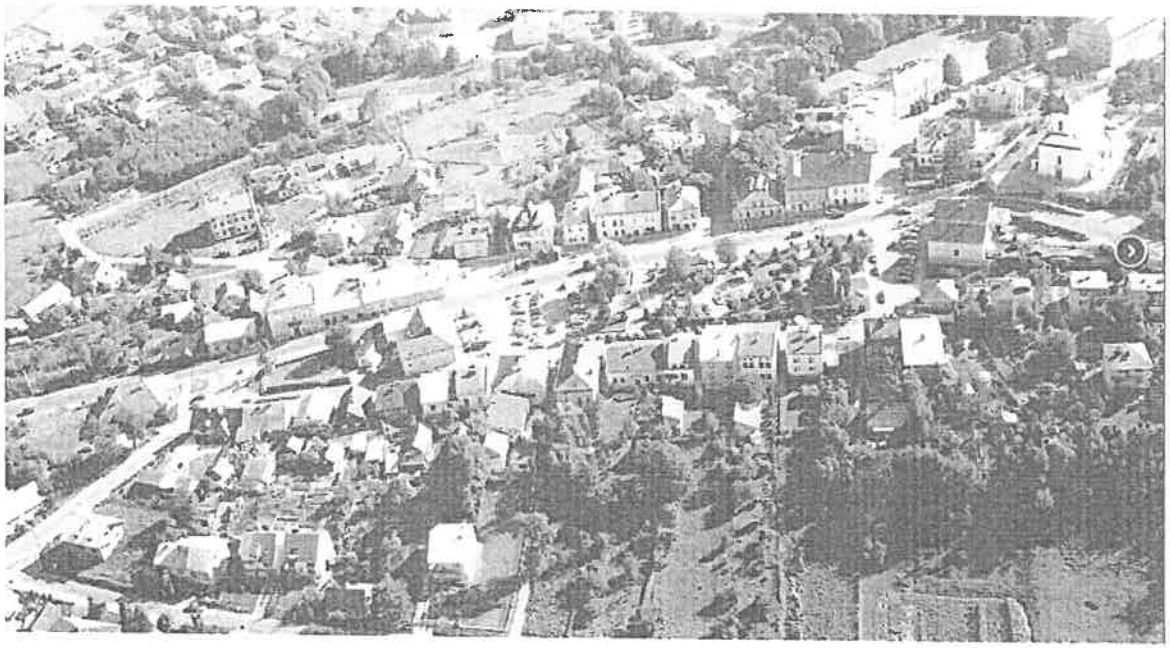
13. Wjazd na brzostecki rynek od pd., 2017.

11. Widok Rynku z pd. wsch., 2015. Fot. Gorlice TV, zb. NID.

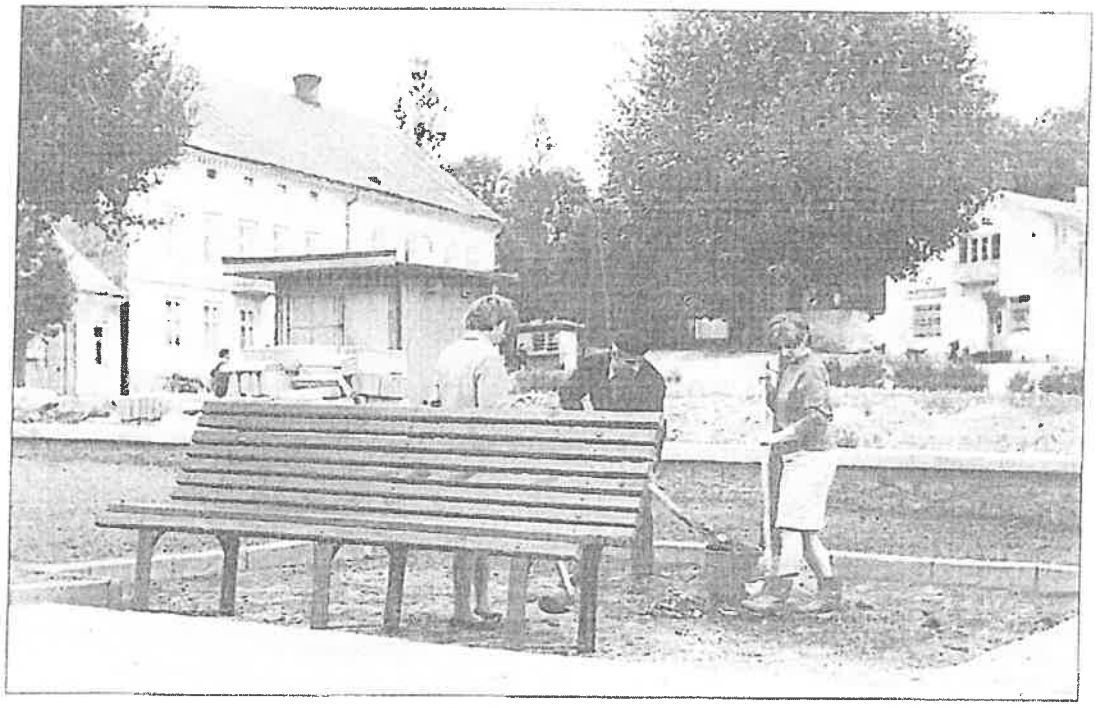

9. Brzostek. Widok z lotu ptaka, 2012. Fot: http://mapio.net/pic/p-982708/

5. Widok placu rynkowego od pd. w trakcie zagospodarowywania, l. 60. XX w. Fot. za: Rogala Z., … op. cit. ,s. 23.

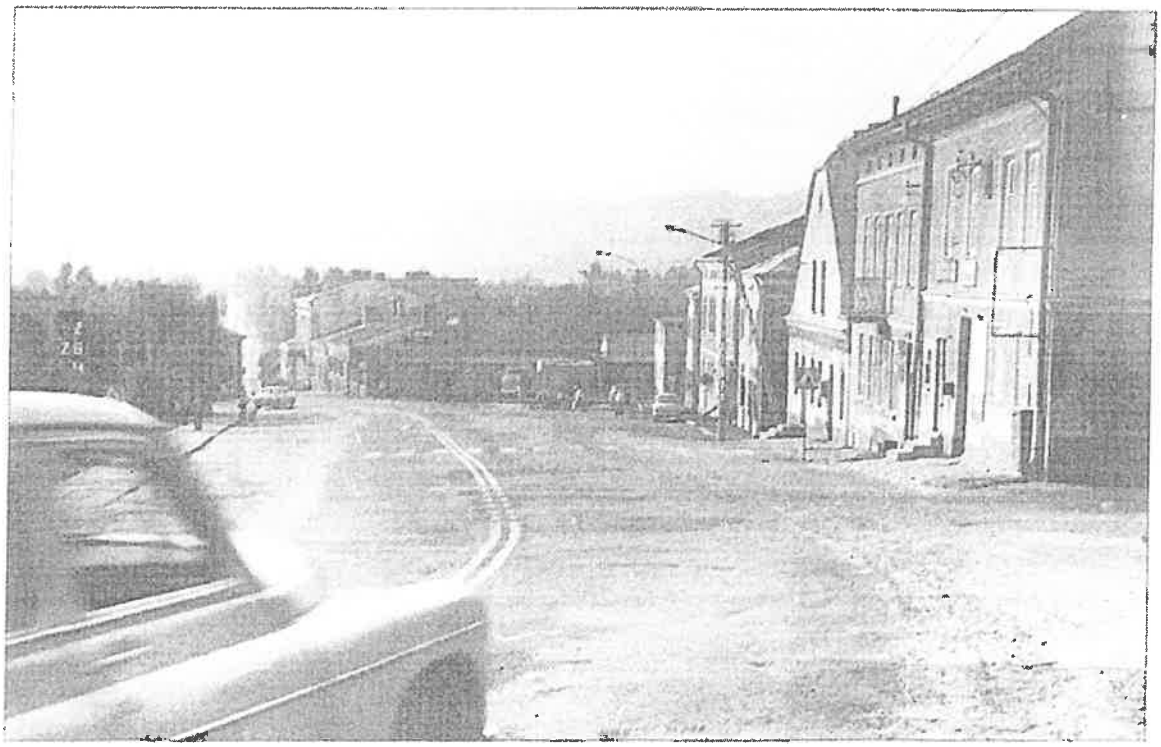
Czyn społeczny pracowników GS

6. Widok placu rynkowego od pd. w trakcie zagospodarowywania, l. 60. XX w. Fot. za Rogala Z., … op. cit. , s. 26.

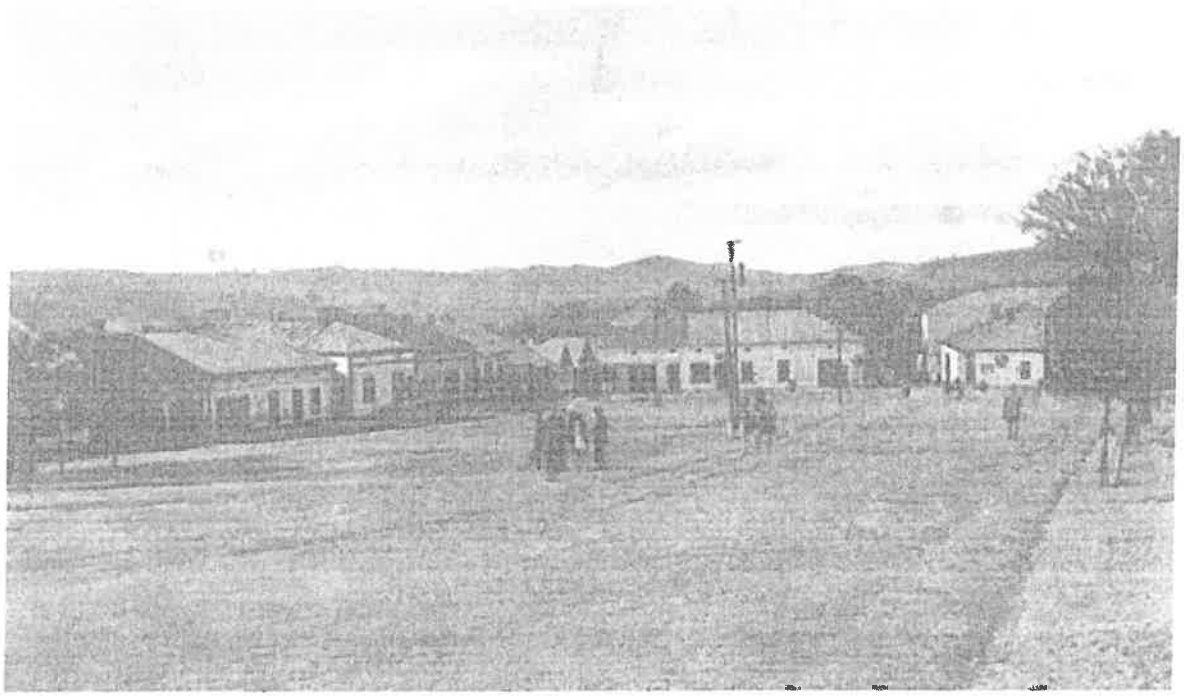

Ryc. 19. Widok rynku w Brzostku od strony płd.-wsch. w latach 60. XX wieku, fot. [w:] Archiwum Katedry HAUiSzP WA PK, s.v.

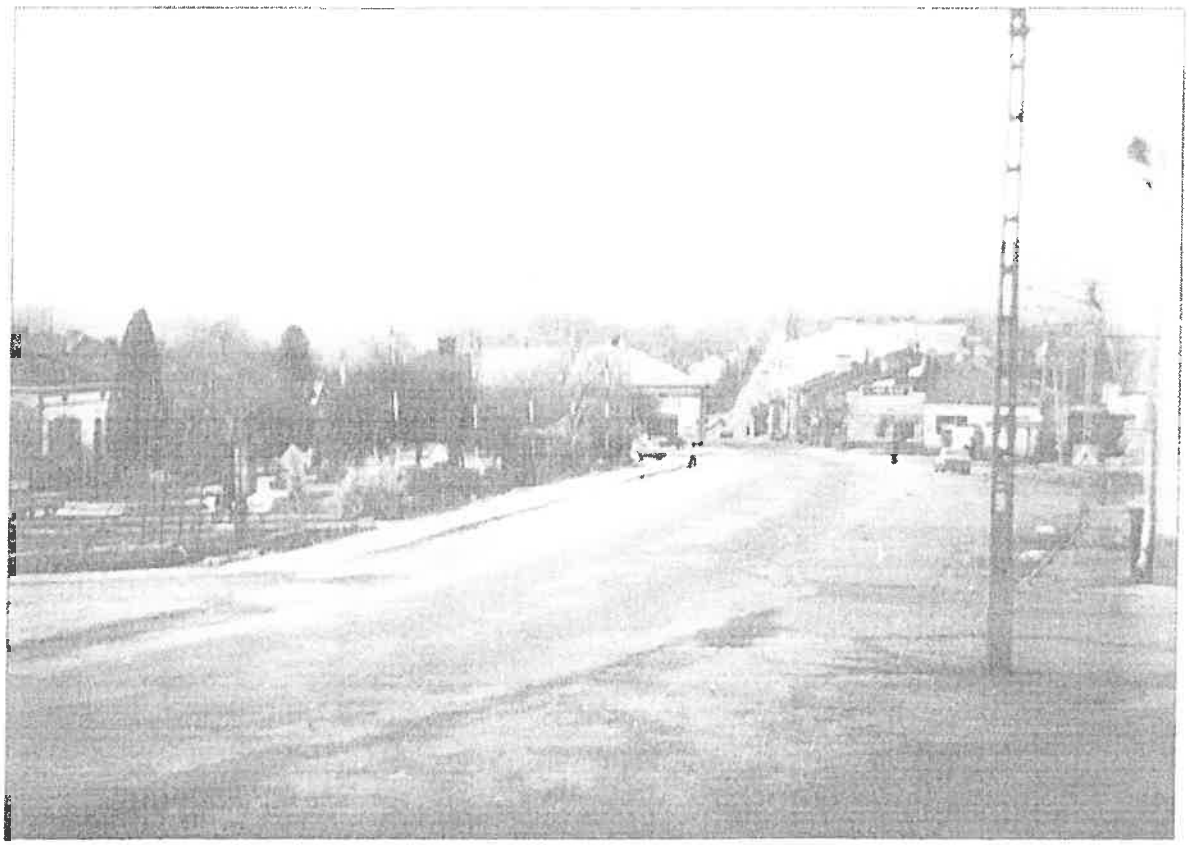
7. Fot za.: Kuśnierz-Krupa D., Fundacje..., op. cit., s. 54.

8. Widok wsch. pierzei Rynku od. pn., l. 60. XX w., Fot. za Rogala Z., ... op. cit. , s. 25.

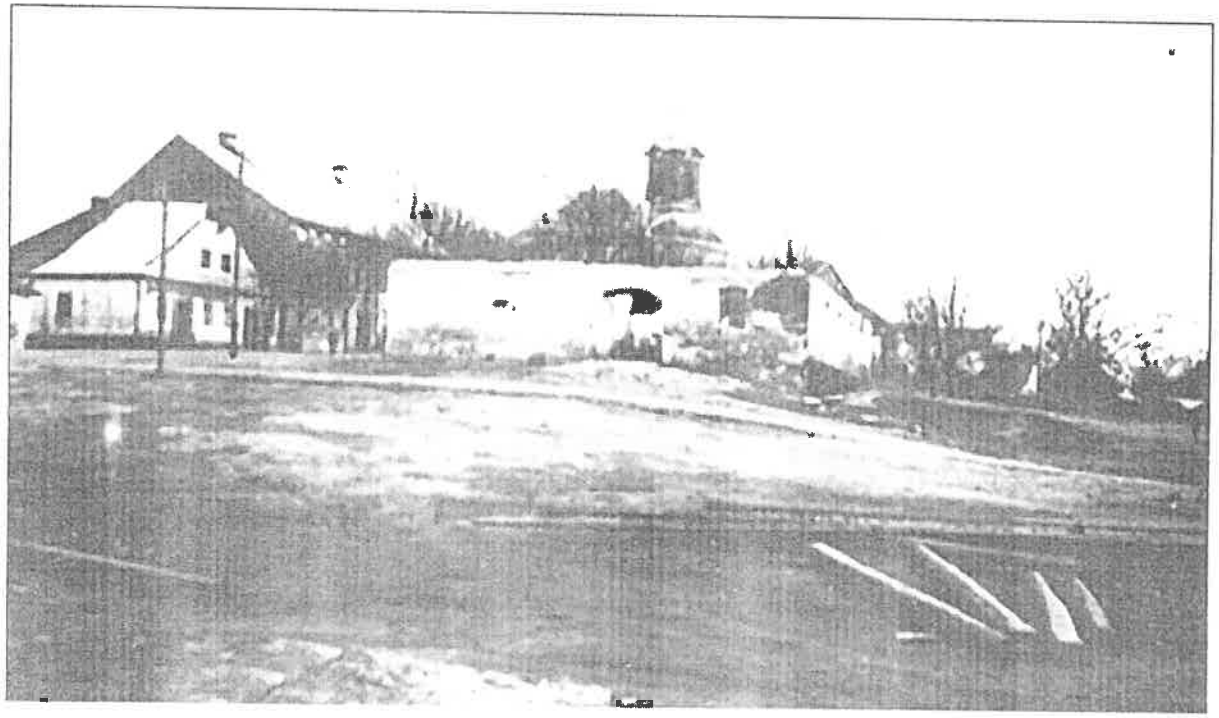
3. Widok na Rynek od pn., l. 30. XX w., Fot. za: Rocznik..., T. III, op. cit., s. 38.

4. Wjazd na Rynek od pn., l. 60. XX w. Fot. za Rogala Z., ... op. cit. ,s. 22

1. Pd.-zach. pierzeja Rynku, pocz. XX w. Fot. za: Rogala Z., Brzosteckie… op. cit. , s. 34

7. Widok z geoportalu.
   http://mapy.geoportal.gov.pl/imap/?gpmap=gp0&actions=acShowWgButtonPanel_kraj_ORTO